

Zapisi vokalne folklorne glazbe u „Sv. Ceciliji“

Jerko Bezić, Zagreb

Prije nego što počnem s izlaganjem zadane tematike, potrebno je da obrazložim zašto upotrebljavam naziv »vokalna folklorna glazba« umjesto starijeg termina »pučka popijevka«. Prema novijim shvaćanjima folklornim glazbenim pojavama smatramo sve one glazbene pojave koje se slobodno i često spontano izvode, slušaju i prihvaćaju— i onda, opet slobodno i spontano, dalje prenose uz manje izmjene, uz variranje, a katkada i bez vidljivih promjena. Takva glazba može imati i zapisane predloške, ali ta činjenica ništa ne smanjuje njezinu »folklornost« ako se slobodno izvodi i širi. Razumljivo je da cijenimo i poštujemo starije slojeve folklorne glazbe koje je izvodilo već vrlo mnogo generacija stanovništva određenog kraja ili pokrajine. Cijenimo starost i izbrusjenost oblika takvih slojeva — ali starost i izbrusjenost formi nisu presudne, nisu temeljne osobine folklornih glazbenih pojava. Bitan je način kako te pojave žive i kako se šire.¹⁾

Strogo dosljedno primjenjivanje pojma »folklorna glazba« dovodi i do toga da zbog specifično slobodnog izvođenja, prihvaćanja i daljeg prenošenja možemo i napjeve iz crkvenog liturgijskog i paraliturgijskog pjevanja smatrati folklornima, ako žive slobodno i ako se slobodno dalje prenose. Nosioci folklorne pjesme i svirke ne žive samo u jednom društvenom sloju, ne pripadaju samo jednoj društvenoj sredini. Pjesme vrlo različita porijekla ne samo da postoje »u narodu«, one se, dapače i vrlo često spontano i slobodno izvode. Zbog svega toga nam kao neprijeporna, pouzdana činjenica ostaje samo način kako se te glazbene pojave šire, prihvaćaju i dalje prenose. Upravo na takav način života upozorava oznaka »folklorno«. »Folklorno« nipošto nije samo prastaro, pomalo egzotično i vezano samo uz stare običaje.

Početak zanimanja za folklornu glazbu u Sv. Ceciliji (dalje SC) možemo naći u prilogima o pučkoj crkvenoj pjesmi. Već u prvom broju SC (I/1907, str. 1-2) u uvodnom članku pod naslovom *Prijateljem crkvene glazbe* uredništvo najavljuje da će časopis »pučkoj pjesmi posvećivati osobiti mar, jer istom

kad nju uredimo, onda ćemo pomišljati na druge vrste crkvene glazbe«. Počelo se oštrom kritikom tada žive pučke (danas bismo rekli folklorne) crkvene pjesme zbog napjeva naglašeno svjetovnog sentimentalnog karaktera. U svom prilogu *Naša pučka crkvena pjesma* (SC, I/1907, str. 91-92) Petar Vudi navodi nekoliko primjera takvih pjesama. Među njima je i božićna *Djetešce nam se rodilo* za koju Vudi s pravom pokazuje da se u početku napjeva podudara s početkom napjeva zagorske napitnice *Nikaj na svetu lepšega ni*. Ovdje kao etnomuzikolog moram spomenuti činjenicu da se ista božićna pjesma s istim napjevom izvodila i u božićno vrijeme 1975. i 1976. godine u Zagrebu, u crkvi sestara milosrdnica u Frankopanskoj ulici.

U narednim godištima SC nalazimo nekoliko priloga o ovoj tematici. Vladimir Stahuljak razlikuje »pravu i staru hrvatsku crkvenu popijevku ... produkt starohrvatske liturgijske popijevke i koral« — i — »novu hrvatsku pučku crkvenu popijevku ... Čas čuješ iz nje napitnicu, čas ples, časom ljubavne uzdisaje ... a s druge strane, eno ti iz nje pjeva Nijemac, Mađar i Talijan« (*Kako da pridignemo naše pučko crkveno pjevanje?*, SC, V/1911, str. 19). Vniko Žganec, tada bogoslov, upozorava da postoje i stare crkvene pučke pjesme, po tonalnim osnovama bliže starijoj narodnoj glazbenoj predaji — a i crkvenom duhu. »Našim ljudima — čovjek mora gledati starce — zaigra srce, kad školnik zapjeva jednu staru pjesmu, koju svi znadu. Kako je onda neopisivim oduševljenjem i pjevaju«. (*O hrvatskoj pučkoj crkvenoj pjesmi*, SC, V/1911, str. 90.).

Godine 1914. uredništvo direktno pozivlje: *Šaljite nam pučke crkvene pjesme!* (Vijesti »Cecilijanskog društva«, SC, VIII) 1914, str. 31). Godinu dana kasnije u rubrici *Iz hrvatske glazbene prošlosti* urednik Janko Barle objavljuje prilog *Pjesma u čast muke Isusove* (SC, IX/1915, str. 67-69, pjesma počinje »Poslušajte, braćo mila, goruku muku Gospodina«). Vrlo je karakterističan završetak ovog priloga. »Uvjeren sam« (piše Barle) »da je i u drugim župama na veliki petak pjevao narod slične pjesme, pa se možda gdje god to i do današnjeg dana uzdržalo. Bio bih zahvalan svakome koji štogod o tome znade, da to u Sv. Ceciliji priopći.« (str. 69). Poziv nije bio uzaludan. Još u istom godištu SC u rubrici *Iz hrvatske glazbene prošlosti* pod naslovom *Pjesme u čast muke Isusove* uredništvo objavljuje podatke o toj pjesmi iz Vrbnika na otoku Krku, iz Štitara i iz Kutine (sa notnim zapisom napjeva, str. 149-150).

Tematika se proširuje. O Antonin Zaninović javlja se s *Nekoliko božićnih napjeva iz Dalmacije* uz 22 notna zapisa, među njima 7 različitih napjeva za božićnu pjesmu *U se vrime godišća* (SC, X 1916, str. 4-12). Uz notne zapise napjeva Vinko Žganec opisuje *Međimurska 'spričavanja'* (SC, X/1916, str. 137-145),

¹⁾ Dan Ben-Amos, *Toward a Definition of Folklore in Context*, *Journal of American Folklore*, 1971, Vol. 84, No. 331, str. 3-15.

Maja Bošković-Stulli, *O pojmovima usmena i pučka književnost i o njihovim nazivima*, »Umjetnost riječi«, Zagreb, XVII/1973, br. 3. i 4, posebno str. 162-163.

Alan P. Merriam, *Definitions of «Comparative Musicology», and «Ethnomusicology»: An Historical-Theoretical Perspective*, »Ethnomusicology«, Vol. XXI/1977, No. 2, Ann Arbor, Michigan 1977, str. 196-197.

Valens Vodusek, *Predmet in namen etnomuzikologije*, »Glasnik Slovenskega etnografskega društva«, letnik II, št. 2, Ljubljana 1960, str. 10.

— Isti, Ali in kako definiramo »ljudsko« kulturo kot predmet etnologije, »Glasnik Slovenskega etnografskega društva«, letnik IX, št. 4, Ljubljana 1968, str. 2-3.

— Isti, *Kaj je slovenska ljudska pesem*, Slovenske ljudske pesmi, Prva knjiga: Pripovedne pesmi, 1, Ljubljana 1970, str. XIII.

o. Bernardin Sokol *Pučko crkveno pjevanje na otoku Krku* (SC, XI/1917, str. 1-5, 37-40, 77-82), Zlatko Špoljar *Starohrvatske crkvene pjesme u Ludbregu* (SC, XI/1917, str. 11-13).

Krug suradnika SC toliko se učvrstio da je Barlè 1917. godine mogao objaviti vrlo zanimljiv *Poziv na sabiranje građe o glazbi, napose crkvenoj* (SC, XI/1917, str. 88-87). Pod točkom 5 bila su ova pitanja: »Pjeva li narod crkvene pjesme i izvan crkve? Ima li možda takovih vrlo starih crkvenih pjesama, koje se u crkvi više ne pjevaju, a ipak su se u narodu uzdržale? Pjevaju li se još pričavanja kod ukopa ili koje druge zgode? Pobilježite te pjesme i njihov napjev. (Dosta je zabilježiti tekst i melodiju).«

Rezultati ne izostaju. Iz Slavonije se javlja Josip Lovretić, autor opširne monografije o mjestu Otok blizu Vinkovaca, objavljene u II. svesku Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena. Lovretić, do duše, nije poslao notne zapise napjeva, ali je u svom prilogu dao nekoliko zanimljivih podataka o pučkom crkvenom pjevanju u Slavoniji u to vrijeme. »Crkvene se pjesme izvan crkve nikada ne pjevaju« — piše Lovretić — »Kod mene ne može djevojka doći u prvi red, ako nije sigurna i slobodna sama pred svima u crkvi zapjevati svih 350 pjesama, koje smo naučili... Moje djevojke pjevaju 53 melodije za litanije. Nemam ih napisane, a samo mi recite broj i odmah ću ju zapjevati, jer znam po čemu je slična.« (SC XI 1917, str. 167). Odgovori na Barlèov poziv stižu i iz drugih mjesta. Interesantan je odgovor iz Svetog Lovreća na Labinštini gdje između ostalih podataka doznajemo da je bila u tom mjestu u prvim godinama talijanske okupacije spaljena hrvatska rukopisna *Knjiga kršćanskoga nauka i pobožnosti časnog Kaptola grada Labina iz 1787. godine* »u kojoj bijahu i mnoge hrvatske pjesme krasnim rukopisom i bogatim inicijalima napisane«. (SC XIII 1919, str. 77).

Uskoro SC počinje objavljivati i svjetovne folklorne napjeve. Među prvim priložima te vrste ističe se šest jurjevskih pjesama iz Turopolja što ih je zapisao i harmonizirao Franjo Lučić (SC, XV, 1921, str. 105-107, 111-113), nešto kasnije opširniji prikaz *O pučkom pjevanju u Slavoniji* Luke Lukića. Uz izlaganje osnovnih osobina folklorne vokalne glazbe u okolici Slavonskog Broda Lukić je priložio 35 zapisa redovito dvoglasnih napjeva. (SC, XVII/1923, str. 73-74, 103-107, 137-139, 176-179). Karakterističan je završetak ovog Lukićeva rada: »U ovoj raspravi gledao sam jedino i samo na pučko ili narodno pjevanje, kako naime narod pjeva, a ne na to, kako bi on imao ili morao pjevati.«

Premda je SC već objavila velik broj svjetovnih napjeva s tekstom raznolika sadržaja, Barlè je kao urednik lista za crkvenu glazbu u svom ponovnom pozivu za prikupljanje folklorne vokalne građe 1928. godine istaknuo samo dvije vrste, pobožne i obredne pjesme: »Uredništvo lijepo moli sve prijatelje, koji žive među pukom, da zabilježe razne pobožne i obredne popijevke, koje će rada pripočivati u našem glasilu.« (SC, XXII/1928, str. 264, uz objavljenu pjesmu iz Vivodine). Kako je građa redovito pristizala Barlè početkom 1929. godine otvara i posebnu rubriku u SC pod naslovom *Hrvatske pučke popijevke* — uz ovaj komentar: »Pod tim naslovom pripočivati ćemo stare pučke popijevke, osobito obredne, gjurjevske, ivanjske i nabožne. Preporučamo se našim prijateljima, da marljivo takove i slične pjesme bilježe te nam ih šalju.« (SC, XXIII/1929, str. 25). Ovo vidljivo usmjeravanje sakupljačkog rada potpuno je razumljivo s obzirom na sadržaj i zadatke SC kao

časopisa za crkvenu glazbu koji se nije mogao baviti i drugim sadržajima folklorne vokalne glazbe. Valja odati priznanje SC što je uspjela prikupiti velik broj starih obrednih napjeva od kojih su mnogi sredinom našeg stoljeća već nestali.

Pregled objavljene folklorne građe u SC pokazuje oko 550 zapisa napjeva. Velim oko 550 jer bi tek posebno pažljivo prebrojavanje zapisanih napjeva (koji se iznimno pojavljuju i među dopisima) moglo dati posve pouzdanu brojku. Zbog orijentacionog uvida — ne apsolutno točnih brojki — navodim da preko 470 zapisa napjeva potječe iz Hrvatske, 42 iz Makedonije, 35 iz Bosne i Hercegovine i 2 sa Kosova. Među zapisima iz Hrvatske ima oko 240 zapisa svjetovne folklorne glazbe i preko 230 primjera pučkog crkvenog pjevanja, nabožnog, paraliturgijskog i liturgijskog.

U zapisima napjeva svjetovnih pjesama iz Hrvatske ima najviše koledarskih, zatim jurjevskih, ivanjskih, žetelačkih i svadbenih, dok se druge javljaju u manjem broju. U crkvenim pučkim pjesmama, među nabožnima i paraliturgijskim ima najviše božićnih. Slijede im korizmene, adventske, marijanske, pjesme za mrtve, a ima i zapisa tradicijskog starog hrvatskog i crkvenostaroslavenskog, odnosno glagoljaškog liturgijskog pjevanja.

Od većih priloga potrebno je istaći *Nekoliko kolenada iz Dalmacije* o. Antonina Zaninovića koji je objavio preko 70 napjeva koledarskih pjesama u nastavcima u nekoliko godišta SC (SC, XXV/1931 — XXIX/1935, XXXI/1937, XXXII/1938), monografski rad *Pučko crkveno pjevanje u Splitu* Nike Kalogjere (SC, XVI/1922) uz 51 notni zapis napjeva, *Pučko crkveno pjevanje na otoku Krku* o. Bernardina Sokola (SC, XI/1917, 39 napjeva, rad nije bio završen, obrađena su samo mjesta Vrbnik i Puna), *Crkvene pučke popijevke iz Đurđevca* Franje Židovca (SC, XXVIII/1934, 36 zapisa napjeva) i već spomenuti rad Luke Lukića *O pučkom pjevanju u Slavoniji* (SC, XVII/1923, 35 napjeva). Autori navedenih radova sudjelovali su u SC također i mnogim manjim priložima uz zapise folklorne vokalne glazbe.

Smatram da je na ovom mjestu potrebno posebno ukazati na još neke istaknutije priloge koji temelje na notnim zapisima folklornih napjeva. To su: *Na tragu hrvatskog koralu*, rad Stanislava Prepreka o liturgijskim i paraliturgijskim napjevima starog hrvatskog crkvenog pučkog pjevanja u Jablancu (SC, XXXII/1938, 19 napjeva), *Gospin plač* na otoku Hvaru o. Bernardina Sokola, uz povijesne bilješke i 6 opsežnih, vrlo melizmatičnih zapisa napjeva (SC, XXXIII/1939) i *'Raspetniki' u župi sv. Šimuna u Markuševcu* Janka Barlèa, kao primjer rada u kojem se uz istraživanje hrvatske glazbene prošlosti javlja i folklorno crkveno pjevanje (SC, XXIV/1930).

Premda po opsegu maleni, veoma su značajni i prilozima sa samo nekoliko zapisanih napjeva pojedinih jurjevskih, ivanjskih, žetelačkih, svadbenih i drugih običajnih, odnosno obrednih pjesama. Od zapisivača napjeva ovdje spominjem samo one koji su se svojim priložima nekoliko puta javljali. To su abecednim redom: Janko Barlè, Ivan Kokot, Vinko Lovšin, Luka Lukić, Ivan Matetić Ronjgov, Ivan Mihoković, Vojko Miklaušić, Dragutin Plut, Rudolf Tačlik, o. Antonin Zaninović, Vinko Žganec i Franjo Židovec.

Rijetki, ali veoma vrijedni su zapisi mrtvačkih pjesama. Dijelom ih nalazimo u sklopu većih priloga npr. N. Kalogjere o crkvenom pučkom pjevanju u Splitu, V. Žganca o različitim, ne samo međimurskim pričavanjima. Izdvojene primjere nalazimo samo u

dva priloga, to su »Jafkanje« u samoborskoj okolici Petra Kovačića Vrbančića (SC, XVII/1923) i *Spričavanje* Nikole Tohta (SC, XXXV/1941).

Ovom prilikom ne mogu dati potanji pregled svih krajeva odakle potječu zapisi napjeva. Navesti ću samo one pokrajine i predjele koji su u SC zastupljeni većim brojem zapisa. Abecednim redoslijedom to su: Dalmacija (pretežno otočka i obalna), Jablanac, Jaskansko prigorje, Međimurje, Otok Krk, Podravina, Slavonija (ponajviše okolina Slavenskog Broda), šira okolica Karlovca i Pokuplje, šira okolica Zagreba, posebno Turopolje, Žumberak (samo djelomično).

Sa stručne strane možemo i danas odati veliko priznanje notnim zapisima koji su vrlo često dvo-glasni, pa i troglasni. Zapise prate podaci o običaju uz koji se pjesme izvode, ponekad i uz podatke o pjevačima. U vrijeme između dva rata, kad u Hrvatskoj nije bilo organiziranog skupljanja folklorne glazbe u većem opsegu, objavljeni zapisi folklornih napjeva u SC dragocijena su građa iz starijih slojeva folklorne glazbe, građa koja istraživačima nakon drugog svjetskog rata u većini slučajeva više nije bila dostupna naprosto zato jer je već nestala.

DIE ERSCHEINUNGEN DER VOKALEN FOLKLORMUSIK IN »SV. CECILIJA«

Zusammenfassung

Mit der Benennung »Folklormusik« bezeichnet Autor alle jene musikalische Erscheinungen, welche frei und

sehr oft spontan ausgeführt, gehört und angenommen werden. Sie werden dann weitertradiert, und zwar mit kleinen Abänderungen, Variationen, hie und da auch ohne sichtbare Änderungen. Das anfängliche Interesse für die Folklormusik finden wir in der **Sv. Cecilija** schon in den ersten Jahrgängen ihres Erscheinens, in der Beilage über das kirchliche Volkslied.

Nach einigen Jahren verlangen die Redakteure der Zeitschrift von ihren Abonnenten, dass man diese Lieder schriftlich niederlegt. Da diese Aufforderung ein grosses Echo fand, ein neuer Aufruf zur Ansammlung solcher Lieder (durch J. Barle, 1917), begrenzt sich nicht nur auf kirchliche Lieder. Die Erfolge waren gross. Bald danach erscheint eine Sammlung von St. Georgius-Rituallieder aus Turopolje (F. Lučić 1921), eine Arbeit welche einem besseren Einblick in die Volksgesänge von Slavonien bietet (F. Lučić, 1923), sowie eine grössere Monographie über die kirchliche Volkslieder von Split (N. Kalogjera, 1920-1922).

Alles in allem erschienen in der **Sv. Cecilija** ungefähr 550 verschiedene Lieder, teils profane, teils kirchliche geistliche Vokalmusik. Der grösste Teil dieser Lieder stammt aus Kroatien. Autor erwähnt besonders bedeutendere und ausführlichere Arbeiten, hat jedoch auch nicht die Autoren kleineren, aber sehr wertvollen Beiträge über die Volksbräuche, bzw. Volksrituallieder ausgelassen. Dabei erwähnt er auch die Gegende aus welchen die aufgeschriebene Lieder stammen. Besondere fachmännische Anerkennung gilt Notenaufschreibungen, welche sehr oft zwei — manchmal aber auch dreistimmig sind.

Die Aufschreibungen welche die **Sv. Cecilija** veröffentlichte sind wertvolles Material welches aus älteren Schichten der Folklormusik stammt, die aber zum grösstenteil nach dem zweiten Weltkrieg fast verschwunden ist.

OPASKA: Budući da br. 4-1978. »Sv. Cecilije« počinje na str. 97 to će se u ovom Zborniku stranice od 97 do 148 označivati sa dodatnom zvijezdicom kako ne bi došlo do udvostručenja stranica u istom godištu.